

Specifika vzdělávání dvojčat v české pedagogické praxi: kvantitativní a kvalitativní analýza

KLÁRA KARGEROVÁ

Abstrakt: Článek se zaměřuje na specifické vzdělávací a psychosociální potřeby dvojčat v českém základním školství. **Cílem** studie je zmapovat zkušenosti dvojčat, jejich rodičů a učitelů se školní praxí a identifikovat klíčové faktory, které ovlivňují vzdělávání dvojčat, jejich identitní vývoj a vztah ke škole. **Metody:** Výzkum probíhal ve dvou vlnách (2012 a 2016) a kombinoval kvantitativní dotazníkové šetření ($n = 390$) s kvalitativní analýzou otevřených odpovědí a 63 případových studií. Sledovány byly tři hlavní oblasti: (1) zygozita a její percepce různými aktéry, (2) organizační zařazení dvojčat do tříd, (3) zkušenost se srovnáváním a konflikty ve školním prostředí. Kvantitativní data byla analyzována pomocí deskriptivní statistiky a chí-kvadrát testu, kvalitativní část byla zpracována pomocí tematické analýzy. **Výsledky:** Zjištění ukazují na přetrvávající stereotypní přístup ke dvojčatům jako k jednotné entitě, nedostatek individualizace ve školním prostředí a rozdíly v percepci mezi rodiči a učiteli, zejména v otázkách zygosity a srovnávání. Zatímco někteří učitelé potvrzovali konflikty a obtíže při rozlišování dvojčat, dvojčata samotná často uváděla negativní dopad vnějšího srovnávání na svůj vztah se sourozencem a na sebehodnocení. Mezi oběma výzkumnými vlnami byl zaznamenán dílčí posun směrem k většímu porozumění potřebám dvojčat, avšak bez systémové změny. **Závěry:** Na základě výsledků studie jsou formulována doporučení pro školní praxi, zejména v oblasti metodického vedení škol, spolupráce s rodiči a odborného posuzování vhodnosti zařazení dvojčat do tříd. Studie zároveň podtrhuje význam dalšího výzkumu v této opomíjené oblasti české pedagogiky.

Klíčová slova: dvojčata, identita, individualizace, rodina, škola, vzdělávání, zygozita

Úvod

Vzdělávání dvojčat představuje specifickou oblast pedagogické praxe, která klade zvýšené nároky na učitele, školní poradenské pracovníky i rodiče. Dvojčata jsou vnímána jako vývojově i psycho-

logicky výjimečný fenomén, a to zejména vzhledem ke sdílenému vývojovému období, blízkému emočnímu vztahu a časté podobnosti vnějších i vnitřních charakteristik. V kontextu školní výuky vyvstává řada otázek, například zda a kdy by měli sourozenci navštěvovat stejný nebo oddě-

lené třídy, jak přistupovat k jejich identitě a jak podpořit jak jejich individualizaci, tak vzájemnou spolupráci.

V českém školském prostředí dosud neexistují závazná doporučení, která by se vztahovala ke vzdělávání dvojčat. O jejich zařazení do stejné či oddělené třídy rozhodují zpravidla rodiče ve spolupráci se školou, avšak často bez hlubší reflexe vývojových potřeb dětí. Některé školy umísťují dvojčata do jedné třídy z organizačních důvodů nebo z přesvědčení, že vzájemná blízkost je pro děti přínosem. Jiné školy naopak preferují jejich oddělení s cílem podpořit individualitu a samostatnost každého z nich. Tento nejednotný přístup však může vést k různorodým zkušenostem a výsledkům v oblasti sociální adaptace, školní úspěšnosti a vývoje identity u dvojčat.

Zahraníční výzkumy potvrzují, že neexistuje univerzálně vhodný model vzdělávání dvojčat (Preedy, 2010; Segal, 2017; Thorpe, 2006). Zatímco některá dvojčata profitují ze vzájemné blízkosti ve školní třídě, jiná se mohou cítit omezeně, zejména pokud dochází k vnějšímu srovnávání či soutěživosti. Volba organizačního uspořádání by tak měla vycházet z konkrétních charakteristik osobnosti dítěte, povahy sourozeneckého vztahu, preferencí rodiny a odborného posouzení školního poradenského pracoviště.

Předkládaná studie si klade za cíl přispět k odborné diskusi o specifikách vzdělávání dvojčat v České republice. Zkoumá postoje a zkušenosti tří skupin respondentů (učitelů, rodičů a samotných dvojčat), a to prostřednictvím kombinace kvanti-

tativní a kvalitativní výzkumné strategie. Cílem je nejen zmapovat aktuální praxi, ale i nabídnout návrhy pro systémovou změnu, která by zohlednila vývojové a identitní potřeby této skupiny žáků.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Problematika vzdělávání dvojčat je ukotvena v několika klíčových oblastech pedagogické a vývojové psychologie. Zásadní roli ve vývoji dvojčat hraje proces formování identity, který je komplikován přítomností blízkého sourozence stejného věku, často i velmi podobného vzhledu či temperamentu. Podle Eriksona (2022) je právě školní věk obdobím, kdy si dítě buduje pocit kompetence a osobní hodnoty skrze zvládání školních a sociálních výzev. U dvojčat se však v tomto období může projevit konflikt mezi potřebou individuálního vymezení a tlaky okolí, které zdůrazňují jejich vzájemnou podobnost. Významným fenoménem je tzv. efekt zrcadlení, tedy tendence učitelů, spolužáků i rodičů nahlížet na dvojčata jako na jednotný celek, což může vést k oslabování jejich individuální motivace a samostatnosti (Tajfel, 1981). Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že vývoj identity u dvojčat je komplikován neustálým porovnáváním a potřebou vymezit se vůči sourozenci. Tento tlak může být obzvláště silný v adolescenci, kdy jedinec hledá vlastní identitu a autonomii. Navíc se ukazuje, že monozygotní dvojčata čelí častěji homogenizaci a vnějšímu ztotožňování, zatímco dizygotní dvojčata mají v tomto směru větší prostor k odlišení. Z hlediska teorie

sociální identity (Tajfel, 1981) lze nahlížet na dvojčata jako na jedince, kteří jsou často definováni příslušností ke skupině, což ovlivňuje jejich vnímání sebe sama. Tento jev se může negativně promítnout do školní motivace, sebehodnocení a vztahů s vrstevníky, zejména pokud okolí nedokáže zachytit individuální rysy jednotlivých sourozenců. Zahraniční výzkumy potvrzují, že vzdělávání dvojčat nelze paušalizovat. Thorpová (2006) upozorňuje, že společná školní docházka může přispívat k emoční stabilitě, avšak oddělené vzdělávání často podporuje rozvoj autonomie a samostatného myšlení. Segalová (2017) shrnuje, že zásadní není samotná forma zařazení, ale kvalita vztahu mezi dvojčaty a přístup učitele, který dokáže vnímat individualitu každého z nich.

Preedyová (2010) přináší z britského kontextu důležitá doporučení založená na školní připravenosti dvojčat, jejich osobnostních rysech a preferencích rodiny. Namísto automatického rozhodování o společné nebo oddělené školní docházce autorka doporučuje odborné posouzení, které respektuje vývojové potřeby dítěte a umožňuje flexibilní přístup. Tento model staví na úzké spolupráci mezi rodinou a školou a posiluje roli poradenských pracovišť.

Přestože v zahraničí dochází k systematické reflexi problematiky vzdělávání dvojčat, v českém kontextu chybí výzkumy zaměřené na praxi a rozhodovací procesy. Potřeba metodického ukotvení vzdělávání dvojčat byla v českém prostředí reflektována již dříve (Vítková Rulíková, 2011), nicméně tato doporučení nejsou systematicky implementována do školské

praxe. Tato studie tak navazuje na předchozí poznatky a usiluje o doplnění domácího vědění v oblasti, která dosud stojí na okraji odborného zájmu.

2. METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

V tomto výzkumu byla individualizace chápána jako míra, s níž škola přistupuje ke každému z dvojčat jako k samostatné osobnosti, a to zejména v oblasti hodnocení, komunikace, organizačního zařazení a zpětné vazby. Srovnávání bylo operacionalizováno jako opakované explicitní nebo implicitní porovnávání výkonu, chování či osobnostních rysů dvojčat ze strany okolí (zejména učitelů a rodičů), jednak jako vzájemné porovnávání samotnými dvojčaty.

Studie si kladla za cíl identifikovat, jak české školy přistupují k organizaci vzdělávání dvojčat a jaký vliv má tento přístup na jejich školní zkušenosti a vztahovou dynamiku. Z toho vyplývaly následující výzkumné otázky:

1. Jak učitelé a rodiče vnímají zařazování dvojčat do školních tříd a nakolik se zohledňuje individuální přístup?
2. Jak dvojčata sama popisují své školní zkušenosti, zejména v souvislosti se srovnáváním, zařazením do tříd a přístupem učitelů?
3. Jaké změny v postojích jednotlivých aktérů lze pozorovat mezi první a druhou výzkumnou vlnou?
4. Jaké specifické problémy a potřeby vyplývají z kazuistik rodin s dvojčaty, které vyhledaly poradenskou pomoc?

Metodologický rámec této studie vychází z konceptu smíšeného výzkumu, který kombinuje kvantitativní a kvalitativní přístupy s cílem uchopit komplexitu fenoménu vzdělávání dvojčat ve školním prostředí. Výzkum byl realizován ve dvou vlnách, v letech 2012 a 2016, a byl koncipován tak, aby umožnil longitudinální srovnání percepce a zkušeností tří klíčových skupin respondentů – dvojčat samotných, jejich rodičů a učitelů. Kvantitativní složku tvořilo dotazníkové šetření s celkovým počtem 390 validních odpovědí, zatímco kvalitativní rovina zahrnovala analýzu 214 otevřených odpovědí a 63 případových studií z poradenské praxe autorky. Výběrový soubor byl neselektivní a byl tvořen respondenty rekrutovanými prostřednictvím online distribučních kanálů, zejména platformy VypInTo.cz a specializovaných komunit sdružujících rodiče dvojčat. Přestože tato forma náboru přináší riziko výběrové zkreslenosti, rozmanitost v regionálním zastoupení, věku respondentů a typu školních zařízení přispívá k široké variabilitě odpovědí. Pro kvantitativní část byl použit autorský dotazník vytvořený na základě předvýzkumu a na základě konzultací s pedagogy i rodiči, přičemž data byla zpracována pomocí deskriptivní statistiky a testu významnosti χ^2 , umožňujícího porovnání odpovědí mezi jednotlivými vlnami.

Vzhledem k rozdílné velikosti výzkumných souborů v jednotlivých výzkumných vlnách a k jejich částečné selektivitě nebyly aplikovány pokročilejší infe-

renční statistické modely. Kvantitativní část výzkumu byla zaměřena primárně na deskriptivní komparaci podílů a identifikaci trendů mezi výzkumnými vlnami. Cílem nebylo testovat kauzální vztahy, ale mapovat vývoj postojů a zkušeností jednotlivých aktérů.

Kvalitativní část byla založena na metodologii tematické analýzy dle přístupu Braunové a Clarkové (2006), přičemž výpovědi byly otevřeně kódovány a následně kategorizovány do významových témat, jako např. potřeba odlišení, zkušenost se srovnáváním, organizační rozhodnutí školy, nedostatečná komunikace a pozitivní spolupráce. Proces analýzy probíhal v několika fázích: od počátečního kódování přes identifikaci vzorců až po ověřování kategorií napříč jednotlivými skupinami respondentů. Tímto byla zajištěna metodologická triangulace na úrovni datových zdrojů, perspektiv respondentů i analytických přístupů. Tato forma triangulace významně posílila validitu výzkumného šetření. Umožnila i hlubší porozumění kontextuálním faktorům, které ovlivňují vzdělávání dvojčat v českém školním prostředí. Reflexivní pozice výzkumnice, která v některých případech vystupovala rovněž jako poradkyně zapojených rodin, byla zohledněna a transparentně reflektována v interpretaci výsledků, přičemž byla vnímána jako nástroj hlubšího porozumění institucionální a vztahové dynamice. Etický rámec výzkumu byl zajištěn dodržením zásad dobrovolnosti, informovaného souhlasu a anonymi-

zace všech dat. Přestože výsledky nelze vzhledem k typu výběru plně generalizovat, poskytnutá data představují důležitý výchozí bod pro další empirické i aplikačně orientované výzkumy v oblasti vzdělávání vícčrat.

3. SPECIFIKA ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ DVOJČAT

Školní prostředí představuje pro dvojčata jedinečný prostor, kde se propojují vývojové výzvy související s formováním vlastní identity, sourozenecskou dynamikou a očekáváními ze strany okolí. Tato kapitola se zaměřuje na tři klíčové oblasti, které se ve výzkumném šetření ukázaly jako opakovaně problematické a zároveň významné pro celkové vzdělávací klima: vnímání zygozity ze strany jednotlivých aktérů, organizační zařazení dvojčat do školních tříd a zkušenost se srovnáváním (ve školním i domácím prostředí). Analýza kvantitativních i otevřených výpovědí rodičů, dvojčat a učitelů naznačuje, že každá z těchto oblastí hraje důležitou roli při utváření individuálního prožívání školní docházky. Vnímání zygozity přitom není jen biologickou informací, ale funguje jako klíčový interpretativní rámec, který může ovlivňovat míru individualizace ve výuce. Otázka společného či odděleného zařazení dvojčat do třídy odhaluje napětí mezi pragmatickými rozhodnutími a potřebou odborného zohlednění vývojových aspektů. Zkušenost se srovnáváním, často popisovaná jako citlivá nebo zraňující,

přináší vhled do toho, jak pedagogický jazyk a způsob hodnocení ovlivňuje nejen vztah dvojčat mezi sebou, ale i jejich vztah ke škole a k sobě samým. Kapitola se opírá o data získaná ve dvou výzkumných vlnách (2012 a 2016) a je doplněna o případové studie z poradenské praxe, které poskytují hloubkový pohled na konkrétní situace, v nichž dochází k opakovanému selhání individualizovaného přístupu. Prostřednictvím kombinace těchto výstupů usiluje text o komplexní porozumění tomu, jak vzdělávací prostředí formuje zkušenost dvojčat a jakými mechanismy lze přispět ke kultivaci pedagogického přístupu k této specifické skupině žáků.

3.1 Vnímání zygozity

Jednou z dílčích, avšak z hlediska pedagogického přístupu významných proměnných, která byla ve výzkumu sledována, je tzv. zygozita, tedy biologický typ dvojčat, což znamená rozlišení mezi dvojčaty jednovaječnými (monozygotními) a dvojvaječnými (dizygotními). Všechny tři skupiny respondentů (samotná dvojčata, jejich rodiče i učitelé) byly požádány, aby se k této otázce vyjádřily. Zatímco u rodičů i dvojčat lze předpokládat určitou míru informovanosti vycházející buď z lékařské zprávy, nebo z rodinného kontextu, u učitelů šlo výhradně o subjektivní odhad založený na každodenní zkušenosti s výukou konkrétní dvojice žáků. Výsledky ukazují zajímavý rozdíl v percepci zygozity mezi skupinami.

Zatímco většina rodičů uvedla, že jejich děti jsou dvojvaječné, učitelé naopak častěji označovali dvojčata jako jednovaječná. Tento rozpor může být vysvětlen několika faktory, především sklonem učitelů vyvozovat zygozitu na základě vnější podoby, způsobu interakce dvojčat nebo jejich chování ve třídě. Vzhledem k tomu, že učitelé nemají obvykle přístup k biologickým informacím o žácích, tvoří si úsudek na základě fenotypových znaků, které však nemusí vždy odpovídat genetické realitě. Obzvláště problematická se ukazuje tendence přisuzovat zygozitu na základě podobnosti v řeči, pracovním tempu nebo temperamentu, což může vést k nechtěnému zjednodušení a stereotypizaci. Tento fenomén není bez pedagogických důsledků: vnímaná jednovaječnost může například podpořit předpoklad o stejnosti potřeb, schopností či školní výkonnosti, a tím snižovat míru individualizace ve vzdělávacím procesu. Naopak vnímaná rozdílnost (typická pro dizygotní dvojčata) může vést k větší ochotě učitele vnímat děti jako samostatné jednotky. Tento rozdíl v percepci zygozity lze tedy chápat nejen jako věcnou informaci o bio-

logickém typu dvojčat, ale také jako indikátor hlubšího pedagogického přístupu a vztahu učitele k individuálním potřebám žáků.

Rozdíly v percepci zygozity mezi jednotlivými skupinami respondentů zachycuje tabulka 1. Ukazuje, jak dvojčata, jejich rodiče a učitelé klasifikovali typ dvojčecího svazku. Zatímco rodiče výrazně častěji uváděli, že jejich děti jsou dvojvaječné, učitelé naopak nejčastěji identifikovali dvojčata jako jednovaječná. Tento rozdíl potvrzuje hypotézu o přetrvávající tendenci učitelů vyvozovat zygozitu převážně na základě vnější podobnosti, a nikoli na základě spolehlivých informací či odborného posouzení.

3.2 Organizační zařazení

Jednou z hlavních oblastí, které byly ve výzkumu sledovány, je otázka organizačního zařazení dvojčat do školních tříd, tedy tzv. sdílení třídy. Tato problematika představuje jedno z nejčastěji diskutovaných praktických dilemat v kontextu vzdělávání dvojčat, neboť má zásadní vliv nejen na jejich školní adaptaci, ale také na vývoj individuální

Tab. 1 Rozdělení typů dvojčat podle respondentů (zygozita)

Typ dvojčat	Dvojčata	Rodiče	Učitelé ¹
Jednovaječná	15	25	36
Dvojvaječná	25	92	16

¹ Údaje učitelů se vztahují k dvojčatům, která vyučovali. Zygozita byla odhadována dle vzhledu (zejména při rozdílném pohlaví).

identity, vztahovou dynamiku a celkovou míru autonomie jednotlivých sourozenců. V českém školním prostředí dosud neexistuje jednotná metodika či doporučení, které by reflektovaly vývojová specifika dvojčat a poskytly školám odborně podložená vodítka pro rozhodování o jejich společném či odděleném zařazení. V rámci dotazníkového šetření z roku 2012 byla tato oblast záměrně formulována jako otevřená položka, což umožnilo zachytit nejen rozhodnutí samotné, ale i motivace a kontexty, které ke sdílenému zařazení vedly. Analýza odpovědí prostřednictvím tematického kódování ukázala, že naprostá většina dvojčat (konkrétně 89 %) docházela do stejné třídy. Podobné tendence byly patrné i ve výpovědích rodičů, kteří často uváděli, že společné zařazení jejich dětí bylo výsledkem pragmatických úvah – nejčastěji se jednalo o snahu usnadnit logistiku spojenou s docházkou do školy, reagovat na přání dětí nebo vyhovět rozhodnutí školy, které bylo přijato bez hlubší reflexe individuálních potřeb jednotlivých dvojčat. Tyto motivace však zároveň odhalují absenci odborného posouzení ze strany školských poradenských pracovišť, jež by mohlo zohlednit nejen vztahové nastavení dvojčat, ale i jejich osobnostní charakteristiky, schopnost samostatného fungování či míru vzájemné závislosti. Učitelé nebyli v rámci výzkumu dotazováni na tuto oblast přímo, neboť jejich výpovědi se vázaly výhradně k dvojčatům, která aktuálně vyučovali, a tudíž by nemohli poskytnout relevant-

ní informaci o rozhodovacím procesu předcházejícím organizačnímu zařazení. Výsledky této části výzkumu tedy poukazují na silnou tendenci ke společnému umisťování dvojčat do jedné třídy, přičemž hlavním hybatelem tohoto rozhodnutí není odborné doporučení, ale praktické okolnosti a převažující kulturní představa o výhodnosti vzájemné blízkosti. Tato zjištění potvrzují potřebu systematizace rozhodovacích procesů a ukazují na nezbytnost mezioborové spolupráce mezi školami, rodiči a poradenskými odborníky, která by vedla ke skutečně individualizovanému přístupu reflektujícímu potřeby každého dítěte zvlášť.

3.3 Zkušenost se srovnáváním

Dalším z výrazně tematizovaných a zároveň psychologicky nejcitlivějších aspektů školní zkušenosti dvojčat je fenomén srovnávání, resp. vnějšího porovnávání dvojčat mezi sebou, a to jak ze strany učitelů, tak rodičů či vrstevníků. Tato dimenze byla záměrně sledována prostřednictvím otevřených otázek, které umožnily zachytit subjektivní prožívání dvojčat i interpretace rodičů, přičemž do analýzy byly rovněž zahrnuty výpovědi učitelů, v nichž se objevovalo téma konfliktu s dvojčaty či jejich rodiči. Otevřený charakter výzkumných položek umožnil postihnout jemné nuance výpovědí, které by v uzavřených formátech zůstaly neviditelné. Tematická analýza ukázala, že zkušenost se srovnáváním není pouze frek-

ventovaným, ale také velmi ambivalentně prožívaným jevem. Mnohá dvojčata spontánně zmiňovala negativní pocity spojené s porovnáváním, zejména pokud byla opakovaně konfrontována s preferencí jednoho z nich – typickým příkladem byly výroky typu „učitelka říkala, že brácha je lepší“. Tento typ evaluace byl vnímán jako ohrožující pro individuální identitu a sebevědomí dítěte a mnohdy vedl k narušení sourozeneckého vztahu. Rodiče často reflektovali srovnávací praktiky učitelů jako neprofesionální, nepedagogické nebo přímo škodlivé („byla pořád ta horší“). Současně se však objevila i skupina výpovědí, v nichž dvojčata uváděla, že jim srovnávání nevadilo – tento postoj byl typický zejména pro sourozence, kteří si ve škole navzájem pomáhali nebo srovnávání chápali jako součást běžné školní reality. Tyto odpovědi ukazují na to, že vnější porovnávání nemusí být apriorně negativní, ale jeho dopad závisí na povaze sourozeneckého vztahu, osobnostní struktuře dítěte a míře podpory individuality ze strany pedagogického prostředí.

Výsledky zároveň naznačují, že srovnávání není ojedinělým jevem – v tematické analýze bylo opakovaně kódováno napříč všemi respondentními skupinami. Učitelé přímo deklarovali, že někdy docházelo ke konfliktům při hodnocení či komunikaci s dvojčaty, přičemž četnost těchto zkušeností byla výrazně vyšší v první výzkumné vlně. V roce 2012 téměř polovina učitelů uvedla, že se s konfliktem s dvoj-

čaty někdy setkala, zatímco ve vlně z roku 2016 tuto zkušenost nezmínil žádný z nich. Tento posun může mít několik možných vysvětlení – jedním z nich je zlepšení pedagogických kompetencí v oblasti práce s citlivými skupinami, dalším pak odlišná struktura respondentního vzorku či menší počet učitelů zapojených do druhé fáze výzkumu.

Srovnávání se objevovalo také ve výpovědích rodičů jako praktika běžná nejen ve škole, ale i v domácím prostředí. Někteří rodiče přiznávali vlastní sklony k porovnávání dvojčat v oblasti školní výkonnosti či chování, což může přispívat k internalizaci vzorců rivality již v raném věku. Tyto poznatky potvrzují, že proces srovnávání není pouze otázkou individuálních preferencí učitelů, ale strukturálním rysem interakcí, který je do značné míry podmíněn vnímáním dvojčat jako jednotného celku. Výsledky této kategorie tak podtrhují význam cílené individualizace ve vzdělávacím i rodinném kontextu a upozorňují na potřebu pedagogického uvědomění rizik, která srovnávací diskurz nese pro vývoj identity a vztahovou stabilitu dvojčat.

Strukturovaný přehled výpovědí dvojčat a jejich rodičů na téma srovnávání poskytuje tabulka 2, která zachycuje nejčastěji se opakující významové kategorie vzniklé tematickým kódováním otevřených odpovědí. Tabulka dokumentuje nejen četnost negativních reakcí na srovnávání, ale také míru akceptace této praxe některými

Tab. 2 Kategorizace odpovědí na téma srovnávání

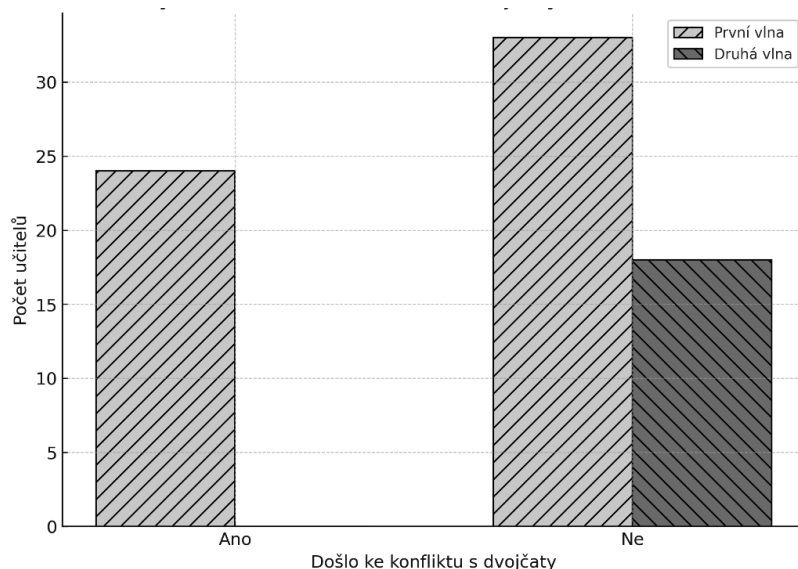
Kategorie odpovědi	Dvojčata (n)	Rodiče (n)
Vadilo jim srovnávání	22	45
Nevadilo / byli na to zvyklí	9	12
Učitelé srovnávali často	13	58
Srovnávání doma (rodiče)	–	31
Odpověď se nevztahuje / chybí	3	5

respondenty, stejně jako výskyt porovnávání v domácím prostředí. Výsledky přehledně ukazují, že zkušenost se srovnáváním je u značné části respondentů spojena s negativním prožitkem, přičemž rodiče tuto praxi kritizovali častěji než dvojčata samotná.

Pro hlubší porozumění kvantitativním zjištěním v oblasti srovnávání byla věnována zvláštní pozornost otevřeným výpovědím respondentů, které umožnily detailněji zachytit prožitkový rozměr školní zkušenosti dvojčat a pedagogickou reflexi tohoto fenoménu ze strany učitelů. Následující interpretace tematických výpovědí přináší analytický komentář ke dvěma skupinám dat: jednak k tomu, jak učitelé popisovali konfliktní situace spojené s výukou dvojčat, jednak k tomu, jak samotná dvojčata reflektovala svou zkušenost se srovnáváním. Tyto hlasy respondentů dokreslují významové nuance, které kvantitativní údaje samy o sobě nemohou postihnout, a rozvíjejí komplexní obraz toho, jak školní prostředí (ne)respektuje potřebu individuality v kontextu sourozeneckého vztahu.

Interpretace výpovědí učitelů

V tematických výpovědích učitelů se vedle percepce srovnávání objevovalo také téma konfliktu s dvojčaty, které bylo nejčastěji spojováno s oblastí chování a hodnocení. Zatímco v roce 2012 uvedlo 24 z celkového počtu 57 pedagogů, že se s konfliktní situací ve vztahu k dvojčatům setkali, v roce 2016 tuto zkušenost explicitně nezmínil žádný z respondentů. Tento rozdíl je možné částečně přičíst nižšímu počtu učitelů zapojených do druhé vlny výzkumu, nelze však vyloučit ani vliv proměny pedagogické praxe a větší citlivosti vůči specifickým potřebám dvojčat. Jako pravděpodobné se jeví, že ve sledovaném období došlo u části pedagogů k posunu směrem k individualizovanějšímu přístupu a ke kultivaci komunikačních strategií, které umožňují předcházet eskalaci konfliktu. Tento vývoj lze interpretovat jako možný pozitivní trend ve směru ke kompetentnějšímu zvládání vztahových situací, které mohou být u dvojčat v důsledku jejich sourozenecké dynamiky a vnějšího hodnocení komplexnější než u běžných žákovských párů (graf 1).

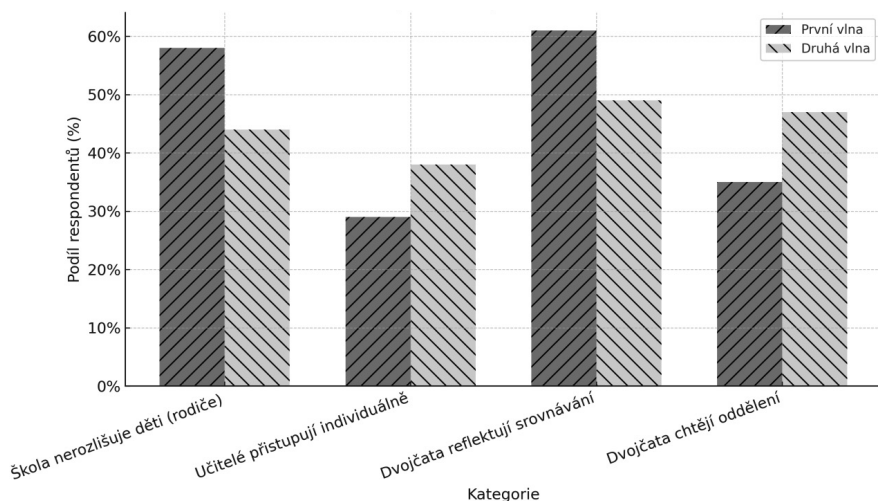

Graf 1 Porovnání výsledků konfliktu učitelů s dvojčaty ve škole ve dvou vlnách

Interpretace výpovědí dvojčat

Analýza odpovědí samotných dvojčat potvrzuje, že zkušenost se srovnáváním je vnímána jako citlivé a mnohdy zraňující téma. Z odpovědí z roku 2012 vyplývá, že přibližně třetina respondentů (10 z celkového počtu) srovnávání vnímala negativně, zatímco dalších 14 jej označilo za neutrální a šest výslovně uvedlo, že jim nevadilo. Ve výpovědích z roku 2016 se rozložení postojů opakovalo s obdobnou frekvencí: negativní zkušenost přiznalo 12 respondentů, devět zaujalo odmítavé stanovisko a pět osob uvedlo, že jim srovnávání nevadilo. Tato relativní stabilita napříč časem může naznačovat, že ačkoli se obecně

zvyšuje pedagogické povědomí o důležitosti individualizace, srovnávací diskurz zůstává v některých školních prostředích přítomný a nadále ovlivňuje vztah dvojčat ke škole, ke spolužákům i mezi sebou navzájem. Výpovědi dvojčat tak podtrhují důležitost toho, jak výrazně se školní klima a jazyk pedagogů mohou otisknout do sebehodnocení dítěte, zvláště tehdy, je-li trvale stavěno do kontrastu se sourozencem. Současně je však třeba brát v úvahu i výpovědi těch dvojčat, která vnímala srovnávání jako přirozenou nebo motivující součást své školní zkušenosti – jejich postoj může souviset s harmonickým vztahem uvnitř dvojice či s individuální toleran-

Graf 2 Porovnání výsledků výzkumu ve dvou vlnách

cí k hodnocení. Tyto rozdíly dále potvrzují, že jakékoli zobecňující přístupy ke dvojčatům ve školním prostředí jsou rizikové a nedostatečně reflektují komplexitu jejich vývojové situace (graf 2).

Součástí výzkumného výstupu je rovněž analýza případových studií z poradenské praxe autorky, která byla využita jako doplňkový zdroj ke kvantitativním a kvalitativním datům z dotazníkového šetření. Ze souboru 63 kazuistik, zaznamenaných v období mezi roky 2010 a 2020, byly na základě kombinace komparativní analýzy a selekčního postupu identifikovány čtyři případové studie, které reprezentují nejfrekventovanější a analyticky nosné vzorce interakce mezi školou, dvojčaty a jejich rodinou. Výběr pro-

bíhal s ohledem na princip maximální variability, přičemž byla zohledněna četnost daných fenoménů napříč případy, jejich vztah k tematickým kategoriím vzniklým při otevřeném kódování a zároveň jejich schopnost ilustrovat kontextově specifické, a přitom opakující se problematické situace. Vybrané kazuistiky pokrývají čtyři klíčové oblasti identifikované v předchozí analýze otevřených odpovědí: záměnu identity dvojčat učitelů, rivalitu a vnější srovnávání, deficit v komunikaci mezi školou a rodinou a vliv organizačního zařazení na vztahové a vývojové dynamiky uvnitř dvojice. V souladu s etickými zásadami byly všechny případové studie důsledně anonymizovány a přeformulovány tak,

aby nebylo možné zpětně identifikovat konkrétní osoby, školy ani regionální lokalitu. Kontextové informace jako věk dětí, typ školy nebo forma zygosity jsou uváděny pouze v nezbytném rozsahu, který umožňuje porozumět institucionálním a vztahovým souvislostem případu, aniž by byla ohrožena důvěrnost sdělení. Tyto kazuistiky nejsou pojímány jako výjimečné nebo marginální příklady, nýbrž jako reprezentativní typové situace, jejichž opakovaný výskyt v poradenské praxi potvrzuje empirické trendy zjištěné prostřednictvím standardizovaných nástrojů.

Následující čtyři kazuistiky představují konkrétní případy, které byly na základě komparativní analýzy identifikovány jako reprezentativní pro nejčastěji se opakující problematické vzorce ve vztahu školy k dvojčatům. Slouží k ilustraci toho, jak se některé jevy identifikované v dotazníkovém šetření (například záměna identity, srovnávání, rivalita či deficit v komunikaci) konkretizují v praxi a jakým způsobem se promítají do každodenní reality rodin s dvojčaty. Každý z případů je zasazen do širšího kontextu školního fungování a reflektuje zároveň institucionální, vztahové i vývojové souvislosti.

Kazuistika 1: Jednovaječná děvčata, 11 let, státní ZŠ. Matka navštívila poradnu Klubu dvojčat a víceročet s obavou, že učitelé její dcery často zaměňují. Dívky nastoupily do první třídy společně, se silnou vzájemnou

vazbou. V prvních dvou ročnících byla spolupráce s třídní učitelkou vstřícná. Zlom nastal ve 3. ročníku s příchodem nové učitelky, která dívky oslovovala příjmením, protože je nedokázala rozlišit. Záměny se přenesly i mezi spolužáky. Matka navrhla řešení: dívky budou odlišně oblečené a nebudou sedět spolu. Přesto přetrvávaly problémy zejména v českém jazyce a matematice, zatímco ve výchovných předmětech se dcery cítily dobře. Doporučení poradny zahrnovalo důsledné odlišování a průběžnou komunikaci se školou.

Kazuistika 2: Jednovaječní chlapci, 7 let, státní ZŠ. Matka popisovala nárůst rivality mezi chlapci po nástupu do první třídy, kde byli umístěni společně. Děti se vzájemně poměřovaly známkami a hvězdičkami. Zásadním problémem byla častá záměna chlapců učitelkou, k níž došlo i na třídní schůzce. V rámci poradenského rozhovoru bylo doporučeno zvážit zavedení slovního hodnocení a rozesazení dvojčat ve třídě. Po opakované komunikaci se školou došlo k úpravě přístupu a rivalita částečně ustoupila.

Kazuistika 3: Dvojvaječná dvojčata – chlapec a dívka, 9 let, státní ZŠ. Matka řešila časté srovnávání dvojčat ze strany učitelů. Dívka byla chlapci opakovaně dávána za vzor, což negativně ovlivňovalo jejich vztah – dívka se začala nad bratra povyšovat, zatímco on se cítil ponížene. Přestože byla dvojčata zařazena do různých tříd, problém se srovnáváním přetrvával. Rozdělení navíc narušilo jejich

blízký vztah. Pozitivní změna nastala až po opětovném zařazení dvojčat do stejné třídy k empatické učitelce, která projevovala porozumění pro jejich individuální potřeby.

Kazuistika 4: Dvojvaječní chlapci, 15 let, státní ZŠ. Matka uváděla opakované záměny svých synů ze strany učitelů, přestože chlapci byli výrazně odlišní vzhledem i povahou. Záměny se týkaly i hodnocení a kázeňských poznámek. Přes opakovanou komunikaci mezi školou, rodiči i samotnými žáky nedošlo k nápravě. Synové situaci začali využívat ke svému prospěchu. Problém se vyřešil až jejich přechodem na různé střední školy.

4. DISKUSE A ZÁVĚR

Výsledky dvoufázového výzkumu potvrzují, že vzdělávání dvojčat v českém školním prostředí je i nadále výrazně ovlivněno nedostatkem systematizovaných přístupů a chybějící odbornou reflexí. Ačkoli lze ve druhé výzkumné vlně pozorovat dílčí posun směrem k větší pedagogické individualizaci a redukci konfliktních situací, výpovědi respondentů i případové studie z poradenské praxe jednoznačně ukazují, že dvojčata jsou ve školním kontextu stále vnímána primárně jako jednotka, a nikoli jako dva samostatní jedinci s odlišnými vývojovými potřebami, dynamikou a preferencemi. Tato zjištění lze interpretovat ve světle teorie sociální identity, která upozorňuje na tendenci vnímat jedince primárně

skrze jejich příslušnost ke skupině (Tajfel, 1981). V případě dvojčat se tento přístup může manifestovat v podobě zjednodušeného vnějšího pohledu na sourozenecký pár jako na homogenní entitu, čímž může být omezen prostor pro utváření individuální identity. Význam těchto procesů je obzvláště patrný ve školním věku, který je dle Eriksona (2022) zásadní pro budování pocitu kompetence a sebehodnoty. Ukazuje se však, že právě v tomto období může být dvojče vystaveno vnějším tlakům, které místo podpory osobnostní diferenciací přispívají k internalizaci srovnávacích vzorců a závislostních vazeb.

Zásadním výstupem výzkumu je rozdílná percepce zygozity mezi rodiči a učiteli. Učitelé často určovali typ svazku dvojčat na základě vnější podoby, způsobu řeči či temperamentu žáků, přestože tyto znaky nemusejí odpovídat genetické realitě. Tato tendence ukazuje nejen na absenci přístupu k odborným informacím, ale především na hlubší pedagogickou implikaci, kdy předpoklad jednovaječnosti bývá implicitně spojen s očekáváním podobnosti v chování, výkonnosti a potřebách. Takový předpoklad však může vést k nechtěné homogenizaci přístupu, která snižuje míru individualizace a znevýhodňuje děti, jejichž vývojová dynamika vyžaduje odlišnou pedagogickou reakci. V tomto ohledu je alarmující zjištění, že většina rodičů i dvojčat uváděla, že děti byly zařazeny do jedné třídy z ryze praktických dů-

vodů (a to zejména kvůli logistice, přání dětí či rozhodnutím školy), nikoli na základě odborného doporučení. Absence mezioborové spolupráce, zejména zapojení školských poradenských pracovišť, tak vede k organizačním rozhodnutím, která nereflktují vývojovou specifiku ani vztahovou dynamiku konkrétní dvojice. Tato praxe kontrastuje se zahraničními přístupy (Hay & Preedy, 2006; Thorpe, 2006), které staví na flexibilitě, respektování potřeb rodiny a dítěte a odborném posouzení před přijetím organizačního rozhodnutí.

Dalším výrazným tématem, které se napříč výzkumnými vlnami i skupinami respondentů ukázalo jako nosné, je fenomén srovnávání. Přibližně třetina dvojčat napříč časem uvedla, že jim porovnávání vadilo, přičemž mezi lety 2012 a 2016 nedošlo k zásadní změně. Z výpovědí vyplývá, že srovnávání není vnímáno pouze jako pedagogický nástroj, ale jako hluboce prožívaná zkušenost, která může narušit vztah mezi dvojčaty i jejich sebehodnocení. Tento výsledek lze částečně interpretovat v návaznosti na teze Langmeiera a Krejčířové (2006), kteří poukazují na význam potřeby jedince vymezit se vůči druhým jako součást zdravého vývoje identity v dětství i dospívání. V případě dvojčat, u nichž je často přítomna těsná sourozenecká vazba a intenzivní sdílení prostředí, může být tato potřeba komplikována vnějšími podněty, které favorizují jejich vzájemnou podobnost a srovnávání. Ačkoli autoři neanalyzují specificky situaci

dvojčat, jejich výklad o významu individuace v sourozeneckých vztazích lze s určitou opatrností vztáhnout i na tuto skupinu dětí. Současně se ukazuje, že u části dvojčat může být srovnávání vnímáno i pozitivně, zejména pokud je spojeno s kooperací a harmonickým sourozeneckým vztahem. To však pouze potvrzuje potřebu diferencovaného přístupu, který zohledňuje osobnostní nastavení konkrétní dvojice, nikoli automatizované pedagogické vzorce. Omezená velikost druhé výzkumné vlny ($n = 88$) snižuje možnost aplikace robustnějších statistických testů pro meziroční srovnání. Interpretace rozdílů mezi vlnami proto vychází primárně z deskriptivní analýzy a měla by být chápána jako indikativní.

Případové studie z poradenské praxe dokreslují kvantitativní i kvalitativní zjištění a ukazují, že problém zdaleka nespočívá jen v organizačním nastavení či absenci odborných posudků, ale především v rovině každodenní interakce – v komunikaci, hodnocení a očekáváních, které škola vůči dvojčatům má. Záměna identity, rivalita, absence reflexe vnitřních vztahů mezi sourozenci – to vše jsou jevy, které se opakovaně objevují napříč kazuistikami a ukazují, že nezanedbatelná část škol stále postrádá nástroje, jak s dvojčaty pedagogicky pracovat citlivě, diferencovaně a kompetentně. Zároveň se však ukazuje, že změna je možná – tam, kde došlo ke komunikaci mezi školou a rodinou, k zapojení poradenského zařízení nebo k reflexi vztahových vazeb,

docházelo ke zlepšení situace a redukci konfliktních situací.

Ve světle výše uvedeného lze konstatovat, že vzdělávání dvojčat v ČR se nachází na rozcestí mezi tradičním, převážně intuitivním přístupem a potřebou odborně ukotvené, systematické a citlivé pedagogické praxe. Aby školy mohly naplňovat vývojové potřeby těchto specifických žáků, je nezbytné, aby došlo k několika klíčovým změnám, které vycházejí ze zjištění této studie.

4.1 Doporučení

Na základě poznatků z výzkumu navrhuje následující opatření, která by mohla přispět k systematickému zlepšení podmínek vzdělávání dvojčat a k vytvoření prostředí, které bude respektovat jejich vývojové specifikum, vztahovou dynamiku i potřebu individuálního přístupu:

- vypracování metodických doporučení pro školní praxi týkající se vzdělávání dvojčat;
- posílení role školních poradenských pracovišť v rozhodování o organizačním zařazení;
- zajištění odborné přípravy pedagogických pracovníků v oblasti práce s dvojčaty;
- otevření veřejné a odborné diskuse o specifických potřebách dvojčat ve školním prostředí;

- vytvoření prostoru pro flexibilní organizační řešení založené na potřebách konkrétní dvojice.

4.2 Impulzy pro další výzkum

Studie současně poukazuje na potřebu pokračujícího výzkumu, zejména longitudinálního typu, který by sledoval dopady různých pedagogických strategií na psychosociální vývoj dvojčat. Jako důležité se ukazuje rovněž hlubší porozumění vztahu mezi formou školního zařazení a sourozeneckou dynamikou, stejně jako vliv pedagogických interakcí na vývoj identity. Budoucí výzkumy by se rovněž měly zaměřit na analýzu rozhodovacích procesů v prostředí školských poradenských zařízení a na zhodnocení efektivity zavedených opatření v zahraničních kontextech.

Zásadní je také kontinuální vzdělávání pedagogických pracovníků v tématu dvojčecí identity a vývojové psychologie víceročet. Právě nedostatečná informovanost a absence odborné reflexe mohou vést k nedorozuměním, nedůvěře mezi školou a rodinou a v krajních případech i k narušení vztahů mezi dvojčaty. Vytvoření metodických listů, vzdělávacích seminářů a dostupných doporučení by proto mělo být jednou z priorit současné vzdělávací politiky – nikoli jako výjimečný benefit, ale jako standard odpovědné a inkluzivní školní praxe.

LITERATURA

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Erikson, E. H. (2022). *Dětství a společnost*. (J. Valeška, překl.). Portál.
- Hay, D. A., & Preedy, P. (2006). Meeting the educational needs of multiple birth children. *Early Human Development*, 82(6), 397–403.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Grada.
- Preedy, P. (2010). *Are multiple birth children different from singletons? Meeting the educational needs of multiple birth children on school entry*. Lambert Academic Publishing.
- Segal, N. L. (2017). *Twin mythconceptions: False beliefs, fables, and facts about twins*. Elsevier.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Cambridge University Press.
- Thorpe, K. (2006). Twins' language development. *Early Human Development*, 82(6), 387–395.
- Vítková Rulíková, K. (2011). *Průvodce učitele dvojčat: Doporučení pro pedagogickou praxi při vzdělávání dvojčat na ZŠ. Metodický portál: Články*. <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/12543/PRUVODCE-UCITELE-DVOJCAT.html>

PaedDr. Klára Kargerová

(do roku 2024 publikovala pod jménem Klára Vítková Rulíková)

Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, studentka doktorského programu Pedagogická a školní psychologie; e-mail: 47912098@pedf.cuni.cz / dvojcata@atlas.cz

KARGEROVÁ, K. Specific Aspects of Educating Twins in Czech Schools: A Quantitative and Qualitative Analysis

*This article focuses on the specific educational and psychosocial needs of twins in Czech primary schools. **Objectives:** The aim of the study is to map the experiences of twins, their parents, and teachers with school practices and to identify key factors that influence twins' education, identity development, and relationship to school. **Methods:** The research was conducted in two waves (2012 and 2016) and employed a mixed-methods design combining a quantitative survey ($n = 390$) with qualitative analysis of open-ended responses and 63 case studies. Three main areas were examined: (1) zygosity and its perception by different actors, (2) classroom placement of twins, and (3) experiences with comparison and conflict in the school environment. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics and chi-square tests, while the qualitative part was processed using thematic analysis. **Results:** The findings reveal a persistent stereotypical approach to twins as a single entity, a lack of individualization in the school environment, and differences in perception between parents and teachers, particularly regarding zygosity and*

*comparison. While some teachers reported conflicts and difficulties in distinguishing between twins, the twins themselves often described the negative impact of external comparison on their sibling relationship and self-esteem. A partial shift towards better understanding of twins' needs was observed between the two waves, though no systemic change was implemented. **Conclusions:** Based on the findings, the study offers recommendations for school practice, especially regarding methodological guidance for schools, cooperation with parents, and professional assessment of classroom placement decisions. The study also emphasizes the need for further research in this underexplored area of Czech pedagogy.*

Keywords: education, family, identity, individualization, school, twins, zygosity

PŘÍLOHA – UKÁZKA DOTAZNÍKOVÝCH OTÁZEK

(Výběr z autorského dotazníku použitého ve dvou výzkumných vlnách v letech 2012 a 2016)

Dotazník pro rodiče dvojčat (výběr otázek)

- Kdo rozhodl o zařazení dvojčat do stejné / oddělené třídy?
- Měli jste možnost se vyjádřit?
- Byli jste spokojeni s tím, jak škola k dětem přistupovala?
- V čem se přístup školy k vašim dětem lišil / nelišil?
- Měla škola snahu vnímat děti jako jednotlivce?
- Změnilo se něco v přístupu školy v průběhu školní docházky?
- Dostala jste se někdy do rozporu se školou v souvislosti s vašimi dvojčaty? Pokud ano, co vám vadilo? (otevřená otázka)

Dotazník pro učitele (výběr otázek)

- Učili jste někdy dvojčata ve stejné třídě? Pokud ano, jaká to byla zkušenost?
- Rozlišovali jste dvojčata snadno? Jak jste je oslovovali?
- Vnímali jste je jako samostatné osobnosti, nebo jako pár?
- Měli jste tendenci je srovnávat nebo hodnotit společně?
- Konzultovali jste s rodiči organizační zařazení dvojčat?
- Dostali jste se někdy do rozporu s rodiči dvojčat (např. v otázkách chování, oblékání, hodnocení) nebo přímo s nimi samotnými? (otevřená otázka)

Dotazník pro dvojčata (výběr otázek)

- Chodíte se sourozencem do stejné třídy?
- Vadí vám, že jste spolu / že jste oddělení?
- Jak vás učitelé oslovovali (jménem, společně – např. „Novákovi“)? Vadilo vám to?
- Učili jste se společně? Pomáhali jste si ve škole?
- Srovnávali jste se navzájem? Záviděli jste si známky, pochvaly?